

BELL-LANCASTERIN VUORO-OPETUSJÄRJESTELMÄ SUOMESSA

Syksyllä 1952 ilmestyi Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisuna kansakouluntarkastaja Urho Somerkiven yliopistollinen väitöskirja Bell-Lancasterin vuoro-opetusjärjestelmästä Suomessa, arvokas, perusteellinen tutkimus siitä, miten järjestelmä tuli Suomeen ja miten sitä sovellettiin meikäläisissä olosuhteissa. Tutkimus on osoitus kirjoittajan erinomaisesta perehtyneisyydestä opetustoiminnan historiaan ja se tuo julki eräitä uusia, varsin huomionarvoisia näkökohtia. Kun seuraavassa käyn esittelemään tätä teosta, saanen tehdä samalla eräitä pieniä lisäyksiä, jotka eivät millään tavalla vähennä teoksen suurta tieteellistä arvoa.

Teoksensa johdannossa kirjoittaja kertoo vuoro-opetusjärjestelmän esihistoriasta todeten, että itse systeemin ydinajatus, vanhempien oppilaiden käyttäminen nuorempien opetuksessa, ei ole Bellin enempiä kuin Lancasterinkaan keksintöä. Uskonpuhdistus yleisti tätä sinänsä ikivanhaa järjestelmää protestanttisissa maissa. Aivan uuden, entistä tuntuvasti laajemman tehtävän järjestelmä sai suurten sotien ja Ranskan vallankumouksen jälkeisessä Euroopassa 1800-luvun alussa, nimenomaan siellä, missä teollistuminen oli jo tapahtumassa hyvää vauhtia ja missä kansansivistys oli eri syistä jäänyt suhteellisen alhaiseksi. Meillä Suomessa oli 1800-luvun alkupuolella rinnan rousseaulais-pestalozzi-laista pedagogiikkaa (jonka läpimurto tapahtui vasta 1860-luvulla) ja Bell-Lancasterin järjestelmän sovellutusta. Aikakauden Euroopan monet suuret uudistajat katsoivat ajavansa koko kansan asiaa ja pitivät mm. liberalismiin ehtona kansan vapautta ja kykyä lausua vapaasti ja selkeästi julki mielipiteensä. Tämä tietenkin vaati kansansivistyksen tason nopeaa nostamista ja edelleen uusia, tehostettuja opetusmenetelmiä. Tällaisessa ilmapiiressä nousivat Bellin ja Lancasterin järjestelmät pedagogiikan hätäkeinoiksi.

Tunnettua on, että A. Bell ryhtyi Intiaan 1789 perustetun so-

tilaspoikien koulun ylivalvojaksi ja kehitti vuoro-opetussysteemin. Tämä toimenpide liittyi ilmeisesti lordi Cornwallin suunnitelmiin luoda Intiaan (jossa mogulien valtakausi oli lakastunut 1774) nopeasti brittiläismallista maanomistajaluokkaa. Mitä taas Lancasteriin tulee, hänen järjestelmänsä lienee vaikuttanut Benthamin utilitarismi, joka pyrki antamaan »suurinta mahdollista onnea mahdollisimman suurelle joukolle». Tuona aikana työväenkysymys oli Englannissa ajankohtainen ja sai nuoren Lancasterin toimintaan Lontoon esikaupungeissa. Tällöin hän olosuhteiden pakosta joutui turvautumaan vuoro-opetukseen. V. 1811 perustettiin erityinen seura tukemaan vuoro-opetustoimintaa (puheenjohtajana Canterburyn arkkipiispa ja suojelijana prinssihallitsija). Bell-Lancasterin järjestelmä oli jo itse tavaltaan eräänlaista industrialismia, konetoimintaa. Sen täydellisenä rinnakkaisilmionä on esimerkiksi siirtyminen käsinkehruusta ns. »Kehruu-Jennyyn», kehruukoneeseen.

Teoksensa kolmannessa luvussa tohtori Somerkivi esittelee itse järjestelmät alkaen huoneistoista sekä välineistä ja päätyen opetusmenetelmiin. Järjestelmällä näytti olevan läheinen yhteys köyhäintaloon ja lastenkotiin, mikä näkyy Skandinaviassakin, niinkään Suomessa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan vuoro-opetuksen leviämistä muihin maihin, jolloin todetaan, että vuoden 1820 vaiheilla järjestelmä oli käytännössä jo miltei kaikkialla Euroopassa. Kussakin maassa järjestelmää muodostettiin omien olosuhteiden ja katsomusten mukaiseksi. Venäläiset miehitysjoukot tutustuivat Pariisissa järjestelmään, ja Venäjän ensimmäiset vuoro-opetuskoulut olivatkin sotilaskouluja. Aate tuli toistakin tietä Venäjälle, nimittäin lääkäri J. Hamelin välityksellä. Järjestelmän suurena esitaistelijana Venäjällä oli A. Obodovskij (1792—1852), joka oli pestalozzilainen ja Bellin ystäviä. Hänen teoksensa tohtori Somerkivi mainitseekin (s. 279), kuitenkin vain tekijän nimikirjaimin A. O.

Suomeen tullessaan Bell-Lancasterin järjestelmä kohtasi toisenlaatuisen maaperän kuin syntymämaassaan. Vuoro-opetuksella oli tietenkin myös meillä jo perinteitä, mm. piispa J. Gezelius vanhemman järjestelmä. Suomen ensimmäisen vuoro-opetuskoulun perusti apteekkari ja suuri talousmies John Jakob Julin Turkuun. Tohtori Somerkivi antaa teoksessaan yksityiskohtaisen selvityksen systeemin tulosta meille, selvityksen, joka tarkistaa tähänastisia käsityksiä. Julin tutustui näet tähän järjestelmään itse sen kotimaassa.

Suomen kaupunkien ja yleensä asutuskeskusten koulujärjes-

telmien lähempi selvitys ehkä olisi ollut paikallaan, kun ryhtytään kuvaamaan vuoro-opetusjärjestelmän kotiutumista meille. On syytä todeta, kuten kirjoittajakin tekee, että Suomen ensimmäinen vuoro-opetuskoulu oli hallituksen suosiossa. Saattoi olla niin, että Suomessa eräät piirit pelkäsivät vuoro-opetuskoulun tuovan mukanaan valtiojohtoisuutta opetustoimeemme. Voi niinkään panna merkille, että Porvoon tuomiokapituli puolsi systeemiä ja sen sovellutusta sellaisenaan, Turun tuomiokapituli taas arvosteli sitä eräissä suhteissa ankarasti. Tämä arvostelu ei kuitenkaan kohdistunut itse systeemiin, vaan pääasiassa koulujen hallinnolliseen järjestelyyn. Mm. kaupunkien pyrkimys tehostettuun huoltotoimeen viritti vuoro-opetuskoulun perustamishankkeita maamme suurimmissa kaupungeissa. R. H. Rehbinder ei ollut systeemin erikoinen suosija, mutta se kuitenkin juurtui nopeasti kaupunkeihimme.

Käytännössä Turun vuoro-opetuskoulusta muodostui arkkhiippakunnan vuoro-opetustoiminnan keskus koulu. Kun se toimi kiinteästi yliopiston konsistorin ja tuomiokapitulin valvonnassa, valtiojohtoisuutta pelkäävä kirkon johto pian rauhoittui, etenkin, kun arkkhiippaksi tuli E. G. Melartin. Vain vähäinen osa maamme vuoro-opetuskoulujen opettajista saattoi saada yksityiskohtaisia tietoja opetusmenetelmää valaisevasta pääasiassa vieraskielisestä kirjallisuudesta, joten sovellutus jäi usein eräänlaiseksi improvisoinniksi, kuten tekijä toteaa.

Mielenkiintoinen, nykyaikaistakin pedagogia eräissä suhteissa hyvin kiinnostava on esitys vuoro-opetuskoulun eri oppiaineiden opetusjärjestelmästä. Melkoisia vaikeuksia toi esimerkiksi lukemisen opetuksen järjestely mm. suomen kielen erikoisuuden takia. Uskonnon opetus oli Turun vuoro-opetuskoulussa aluksi vailla tunnustuksellisuutta, mikä ilmeisesti oli eräänä syynä siihen, että tämä koulu ei aluksi tullut kovin suosituksi. Käsityön opetuksella oli vuoro-opetuskouluissa tärkeä asema. Muutamissa kouluissa esimerkiksi tyttöjen opetus järjestettiin silmälläpitäen tulevien perheenäitien ja palvelustyttöjen valmistamista tehtäviinsä. Vuoro-opetuskoulun oppilaiden koostunnasta tekijä antaa valaisevan läpileikkauksen. Koulunkäynti oli usein perin epä-säännöllistä, mikä tietenkin vaikutti ratkaisevasti opetuksen tehoon.

Vuoro-opetusjärjestelmän sovellutuksesta muissa oppilaitoksissa ennen kansakoulua annetaan erikseen hyvä yleiskatsaus. Jo yksistään sellainen seikka kuin määrärahojen niukkuus pakotti monin paikoin turvautumaan vuoro-opetusjärjestelmään. Esimer-

kiksi rovasti M. Ingmanin suunnittelemassa ja v. 1848 aloittamassa Kuopion köyhäin poikain koulussa oli vuoro-opetus ikäänkuin itseoikeutettu menetelmä. Myös kiertokoulun piirissä tapaa runsaasti vuoro-opetusjärjestelmän vaikutusta. On syytä tunnustusta antaen todeta, että tohtori Somerkivi on systemaattisesti kerännyt tietoja 1870-luvun alkuopetuksestamme toimittamalla erikoisen kiertokyselyn.

Selvittäessään kansakoulun ja vuoro-opetuskoulun suhdetta tekijä kriittisesti vertaa J. V. Snellmanin ja Uno Cygnaeuksen käsityksiä vuoro-opetusjärjestelmästä. Käytännössä Suomen nuori, voittava kansakoulu joutui useinkin turvautumaan vuoro-opetukseen. Ainakin alaluokkien opetus oli välistä suorastaan pakko antaa jollekin yläluokkien oppilaalle. — Asiallinen ja lyhyt yleiskatsaus päättää tohtori Somerkiven runsassisältöisen ja näköaloiltaan avaran tutkimuksen. Sen pohjana käytetty arkistoaines on harvinaisen laaja-alainen käsittäen mm. senaatin arkiston, tuomiokapitulien arkistoja ja kouluarkistojen keskeisiä sarjoja, niinkään eräitä yksityisarkistoja. Voi sanoa, että vain harvoin on meillä kouluhistoriallinen tutkimustyö paneutunut näin perusteellisesti alkulähteisiin. Pieni lisäys kirjallisuusluetteloon, joka sinänsä on harvinaisen laaja, lienee paikallaan. Siellä näet mainitaan nimimerkki E. B. Tällä tarkoitetaan tuotteliasta koulu miestä E. Bisiä.

AIMO HALILA.